

## ความเชื่อเรื่องพระพิฆเนศของคนในจังหวัดภูเก็ต

Beliefs about Ganesha among people in Phuket Province

ชนะพงศ์ แซ่เจีย<sup>1</sup> และพรณวดี ขำจริง<sup>2</sup>

Chanapong Saejia<sup>1</sup> and Panwadee Khumjing<sup>2</sup>

คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏภูเก็ต

Faculty of Education Phuket Rajabhat University

s6511149105@pkru.ac.th

### บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้เพื่อศึกษาความเชื่อเรื่องพระพิฆเนศของคนในจังหวัดภูเก็ตที่มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาความเป็นมาของพระพิฆเนศ พบว่าประวัติของพระพิฆเนศส่วนใหญ่กำเนิดจากพระแม่ปราวตีและเป็นบุตรของพระศิวะและพระแม่ปราวตี มีพี่ชายคือพระขันธกุมารและยังมีความเชื่อที่ว่าพระพิฆเนศว่ามีชายา 2 องค์คือนางสิทธิและนางพุทธิและมีโอรสจากนางสิทธิชื่อว่าเกษมและจากนางพุทธิชื่อลาภะอย่างไรก็ตามคำภีร์ส่วนใหญ่มักกล่าวว่าพระพิฆเนศทรงถือพรหมจรรย์ที่ยังละเว้นจากการร่วมประเวณีอีกด้วย ถึงแม้การกล่าวถึงพระพิฆเนศจะมีความแตกต่างกันบ้างแต่ทั้งหมดล้วนแสดงให้เห็นว่ากล่าวถึงพระพิฆเนศองค์เดียวกันอีกวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาความเชื่อเรื่องพระพิฆเนศของคนในจังหวัดภูเก็ต พบว่าความเชื่อเรื่องพระพิฆเนศเกิดขึ้นมาจากหลากหลายปัจจัยซึ่งส่วนใหญ่เชื่อว่าพระพิฆเนศเป็นเทพแห่งสติปัญญาและความสำเร็จการบูชาพระพิฆเนศจะช่วยให้ประสบความสำเร็จและเพิ่มพูนสติปัญญาและความเฉลียวฉลาด

คำสำคัญ: พระพิฆเนศ, ความเชื่อ, การบูชา

### Abstract

The objective of this research was to study belief in Ganesha of people in Phuket and background of him. It was found that most histories were originated from Parvati Devi and Shiva. He had older brother, Kartikeya. It was believed that he had 2 wives; Siddhi (spiritual power) and Buddhi (intellect). He had a son was born from Siddhi, Ka-sem and a son was born from Buddhi, Labha. However, most scriptures mentioned that Ganesha was in chastity as well

as he avoided copulation. Though it was differently mentioned about Ganesha, they referred the same person. In addition to belief in Ganesha of people in Phuket found that there had been coming from many factors. Most of them believed that Ganesha has been considered to be the Lord of Intelligence and Success. Worship with Ganesha supports achievement and intelligence.

**Keywords:** Ganesha, Belief, Worship

### ที่มาและความสำคัญ

การเข้ามาของศาสนาพราหมณ์จากสภาพทางภูมิศาสตร์การเดินทางของชาวอินเดียมาสู่ประเทศไทย ในรูปของการค้าขายโดยการเดินทางทะเลด้วยเรืออินเดียได้เป็นพื้นที่ที่ติดทะเลมากที่สุดพิธีกรรมของพราหมณ์ ประเพณีวัฒนธรรมเป็นแบบอินเดียได้มีหลักฐานของศาสนาพราหมณ์-ฮินดูที่เก่าที่สุดในดินแดนที่เป็นประเทศไทยในปัจจุบันและเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ (บำรุง คำเอก, 2558) ประวัติศาสตร์ไทยได้กล่าวถึงพัฒนาการ ความเชื่อและศาสนาของประชาชนคนไทยว่าด้วยการสร้างเทวสถานไว้ตอนหนึ่งว่า “...สำหรับ เทวสถานในความเชื่อของศาสนาพราหมณ์นั้น ได้มีการสร้างเทวสถานเป็นองค์พระปรางค์สำหรับประดิษฐานพระผู้เป็นเจ้าของพราหมณ์ทั้งหลายรวมเรียกว่าพระไสยศาสตร์อันได้แก่เทวรูปของพระปรมศวร (พระอิศวร) พระพิฆเนศวร พระวิฆณุจักร (พระนารายณ์) พระอุมา (ศักดิ์ของพระอิศวร) พระหริหระ (เทวรูปที่รวม พระศิวะกับพระวิฆณุไว้ในองค์เดียวกัน) จึงทำให้การทำบุญบำเพ็ญกุศลที่เป็นมงคลนั้นมีทั้งพิธีพระสงฆ์และพิธีพราหมณ์ผสมผสานกันสืบมาจนทุกวันนี้ (ศิลปะ หินไชยศรีและไวชาลี หินไชยศรี, 2560 )

คนไทยถึงแม้ว่าจะยอมรับนับถือพระพุทธศาสนาเป็นแนวคิด ความเชื่อและเป็นคติแบบแผนในการดำรงชีวิตมาช้านาน แต่ก็ยังรับเอาแนวคิดความเชื่อทางศาสนาอื่นมาเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวทางจิตใจโดยการผสมผสานได้อย่างลงตัวอีกด้วยโดยเฉพาะอย่างยิ่งเมื่อกล่าวถึงเทพเจ้า ผีสง เทวดา ไม่สามารถจะปฏิเสธได้ว่าคนไทยนับถือจำเพาะพระพุทธศาสนาหรือคำสอนของพระพุทธเจ้าแต่เพียงอย่างเดียว คนไทยยังรู้จักเคารพนับถือกันเทพเจ้า เช่น พระพิฆเนศ พระพรหม พระวิฆณุ พระศิวะ เป็นต้น (ศิลปะ หินไชยศรีและไวชาลี หินไชยศรี, 2560) การบูชาสิ่งศักดิ์สิทธิ์เป็นวัฒนธรรมทางความคิดที่มนุษย์สร้างขึ้นเพื่อก่อให้เกิดความมั่นคงทางด้านจิตใจเนื่องจากความสุขที่เกิดขึ้นในจิตใจนั้นเป็นความต้องการพื้นฐานของมนุษย์ซึ่งถึงแม้โลกปัจจุบันวิทยาศาสตร์จะมีอิทธิพลอย่างสูงในหลากหลายด้านแต่ก็มีอีกหลายเรื่องที่วิทยาศาสตร์ไม่สามารถตอบสนอง

ความต้องการและอธิบายปรากฏการณ์บางอย่างได้ทำให้ความเชื่อทางไสยศาสตร์เข้ามามีอิทธิพลในการอธิบายปรากฏการณ์ต่าง ๆ เพื่อช่วยให้มนุษย์มีความเข้าใจและรู้สึกอบอุ่นใจในหลายเรื่องราวในสังคมไทยนั้นความเชื่อมีอิทธิพลต่อวิถีชีวิตของคนในสังคมมาอย่างยาวนานแม้ปัจจุบันวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีจะเข้าถึงทำให้อธิบายความเชื่อต่าง ๆ ได้อย่างเป็นระบบส่งผลถึงในรูปแบบและปางต่าง ๆ นอกจากนี้ยังได้พบรูปเคารพของพระพิฆเนศวรจำนวนมากไม่น้อยเนื่องจากเป็นเทพที่ชาวฮินดูให้ความเคารพบูชาไม่ว่าอยู่ในลัทธิศาสนาใดและเนื่องจากคติความเชื่อของชาวฮินดูที่มีต่อพระพิฆเนศวรนั้นอยู่ในระดับที่สำคัญมากองค์หนึ่งเพราะพระองค์เป็นเทพแห่งอุปสรรคผู้สามารถบันดาลให้เกิดหรือขจัดเสียซึ่งอุปสรรคต่าง ๆ และอำนวยความสำเร็จให้เกิดขึ้นได้จึงมีความจำเป็นต่อชีวิตของชาวฮินดูโดยเฉพาะผู้ที่ต้องเดินทางออกมาเสี่ยงโชคภายนอกประเทศ เมื่อชาวฮินดูเข้ามาตั้งหลักแหล่งลงที่ใดก็ทำให้แนวความคิดนี้แพร่กระจายไปและเข้ากันได้ดีกับระดับจิตใจของประชาชนในขณะนั้นจึงทำให้ได้รับความนิยมอย่างกว้างขวางตลอดจนปัจจุบัน (ประสพชัย พสุนนท์, 2554)

หนึ่งในเทพเจ้าฮินดูที่ชาวพุทธไทยให้ความเคารพบูชากันมากคือ “พระคเณศ” หรือ “พระพิฆเนศวร” หรือที่เรียกกันทั่วไปว่า “พระพิฆเนศ” เป็นเทพเจ้าที่มีคนเคารพบูชาอย่างแพร่หลายที่สุดในหมู่คนหลายชาติหลายภาษาและทุกชนชั้น ทั้งนี้เพราะความเชื่อในศาสนาฮินดูพระคเณศไม่ถือพระองค์และไม่เคยรังเกียจผู้ใดทุกคนจึงเข้าถึงพระองค์ได้ไม่ว่าเด็ก ผู้ใหญ่ คนบุญ คนบาป คนมี คนจน คนวรรณะสูงหรือคนที่ต่ำต้อยพระองค์พร้อมที่จะรับฟังคำวิงวอนของทุกคนที่เข้าหาอยู่ตลอดเวลา (ศุภลักษณ์ หัตถพนม, 2558) ดังนั้น ความเชื่อเรื่องพระพิฆเนศเทพแห่งศาสนาฮินดูมีความสำคัญต่อวิถีชีวิตของประชาชนคนไทยมาตั้งแต่อดีตมีประวัติความเป็นมาที่น่าสนใจและสำคัญยิ่งโดยเฉพาะบทบาทที่ชาวฮินดูยกย่องให้เป็นเทพที่จะต้องทำการเคารพบูชา ก่อนเทพองค์อื่นเพราะมีความเชื่อว่าพระพิฆเนศเป็นเทพที่วางตัวเป็นกลาง บทบาทต่อความเชื่อความเคารพ และมีอิทธิพลต่อวิถีชีวิตของสังคมไทยมาช้านานโดยเฉพาะอย่างยิ่งในวงการที่เกี่ยวข้องกับศาสนาหรือวัดในพระพุทธศาสนาในสังคมไทยนับวันมีการก่อสร้างอย่างอลังการและทำให้ยิ่งใหญ่ระดับมีขนาดใหญ่ที่สุดในโลกหรือเป็นงานที่แสดงประติมากรรมทางด้านศิลปวัฒนธรรมในสังคมไทย (ศิลปะ หินไชยศรีและไวชาลี หินไชยศรี, 2560)

การศึกษาเรื่องพระพิฆเนศจึงมีส่วนช่วยให้สามารถเข้าใจถึงประวัติความเป็นมาที่ไปที่มาของพระพิฆเนศว่ามีจุดกำเนิดมาจากที่ใดและความเชื่อมโยงกับศาสนาพราหมณ์ฮินดูในไทยว่าเหตุใดพระพิฆเนศจึงได้รับความนิยม ที่มาของความเชื่อในเรื่องพระพิฆเนศที่มีผลกระทบต่อความเชื่อของผู้คนในสังคมเป็นวงกว้างและสาเหตุที่ผู้คนต่างพากันนิยมไปกราบไหว้สักการะขอพรต่อพระพิฆเนศตั้งนั้นการศึกษาเรื่องพระพิฆเนศนั้น

จึงสามารถทำให้เข้าใจถึงอิทธิพลที่พระพิฆเนศนั้นมีต่อผู้คนในสังคม และผลกระทบที่พระพิฆเนศมีต่อสังคมทั้งด้านความเชื่อและวัฒนธรรมที่สืบทอดกันมาในสังคมได้อย่างช้านาน

### วัตถุประสงค์

1. เพื่อศึกษาความเป็นมาของพระพิฆเนศ
2. เพื่อศึกษาความเชื่อเรื่องพระพิฆเนศของคนในจังหวัดภูเก็ต

### นิยามศัพท์

**พระพิฆเนศ** หมายถึง เทพเจ้าในศาสนาพราหมณ์อินดูมีลักษณะมีเศียรเป็นช้างมีวงยาวมีลำตัวเป็นมนุษย์มีงาข้างเดียวเป็นเทพเจ้าแห่งความสำเร็จและสติปัญญารูปร่างของพระพิฆเนศยังแสดงถึงความเป็นมงคลและเป็นสัญลักษณ์แห่งความรู้และปัญญาที่ยิ่งใหญ่

**ความเชื่อ** หมายถึง ความคิดหรือความเข้าใจในสิ่งใดสิ่งหนึ่งซึ่งส่วนใหญ่ได้รับอิทธิพลมาจากปัจจัยภายนอก อาจเป็นสิ่งที่พิสูจน์ได้หรือไม่สามารถพิสูจน์ได้ก็ได้ มีทั้งความเชื่อที่สืบทอดกันมาตั้งแต่สมัยอดีตหรือความเชื่อที่เกิดจากกลุ่มคนกลุ่มหนึ่งและส่วนใหญ่ความเชื่อมักเกี่ยวข้องกับสิ่งศักดิ์สิทธิ์หรือสิ่งที่มีอำนาจเหนือธรรมชาติ

**คนในจังหวัดภูเก็ต** หมายถึง บุคคลที่มีภูมิลำเนาซึ่งอาจเกิดและเติบโตอยู่ในจังหวัดภูเก็ตหรือบุคคลที่อาศัยอยู่ในจังหวัดภูเก็ตแต่ไม่ได้เกิดและเติบโตอยู่ในจังหวัดภูเก็ตซึ่งอาจเข้ามาเพราะการทำงาน การศึกษา หรือด้วยสาเหตุอื่น ๆ

### แนวคิดและทฤษฎี

**ความเชื่อ** หมายถึง เห็นตามด้วย มั่นใจ และไว้ใจ การยอมรับนับถือ เชื่อมมั่นในสิ่งใดสิ่งหนึ่งที่อาจตั้งอยู่บนพื้นฐานของความคิด เหตุผลที่พิสูจน์ได้หรืออาจตั้งอยู่บนพื้นฐานของการยอมรับ ศรัทธาโดยปราศจากเหตุผลหรือต้องพิสูจน์ใด ๆ ที่เป็นทั้งแนวทางในทางตัดสินใจเชื่อปฏิบัติละเว้นการปฏิบัติสิ่งใด ๆ โดยมีอิทธิพลเหนือจิตใจของบุคคลและมีการปฏิบัติสืบทอดกันมาจนเป็นวัฒนธรรมอย่างหนึ่งของมนุษย์ (พระสุทศวัฒน์ จรณเมธี, 2564)

**ความเชื่อ** หมายถึง เป็นเรื่องราวของความศรัทธาที่คนในชุมชนมีต่อสิ่งต่าง ๆ ที่เชื่อว่าสิ่งนั้น ๆ จะสามารถบันดาลให้ตนมีความสุขหรือความทุกข์ได้ในชีวิตอันเป็นความเชื่อที่คนในชุมชนมีต่อสิ่งที่อยู่

นอกเหนือธรรมชาติโดยเฉพาะเรื่องผีวิญญาณที่อยู่คู่กับชุมชนมาช้านานจนกลายเป็นส่วนหนึ่งของวิถีชีวิตของคนในชุมชน สู่การกำหนดเป็นสิ่งสูงสุดที่ต้องให้ความเคารพนับถือ (อาหมัดอัลซารี มูเก็ม, 2559)

ความเชื่อ หมายถึง การยอมรับนับถือ เชื่อมั่นในสิ่งใดสิ่งหนึ่งที่อาจตั้งอยู่บนพื้นฐานของความคิด เหตุผลที่พิสูจน์ได้หรืออาจตั้งอยู่บนพื้นฐานของการยอมรับศรัทธาโดยปราศจากเหตุผลหรือต้องพิสูจน์ใด ๆ ที่เป็นทั้งแนวทางในทางตัดสินใจเชื่อปฏิบัติ ละเว้นการปฏิบัติสิ่งใด ๆ โดยมีอิทธิพลเหนือจิตใจของบุคคลและมี การปฏิบัติสืบต่อกันมาจนเป็นวัฒนธรรม อย่างหนึ่งของมนุษย์ (สมสวัสดิ์ เตชพฤษรัตน์, 2553)

ภูเก็ตมีการผสมผสานของคนพื้นเมือง ชาวจีน ชาวอินเดีย และชาวตะวันตก โดยชาวอินเดียเข้ามาใน ภูเก็ตเพื่อการค้า การเป็นแรงงาน และการเผยแพร่ศาสนา ซึ่งนำไปสู่การเกิดวัฒนธรรมข้ามชาติในด้านภาษา การสร้างที่อยู่อาศัย การแต่งกาย การรับประทานอาหาร การศึกษา และการประกอบอาชีพ (จารุณี คงกุล, 2561)

### วิธีการศึกษา

1. ใช้การศึกษาแบบค้นคว้าเอกสาร มีการเก็บรวบรวมข้อมูลจากเอกสารหลักฐานหลากหลาย แหล่งที่มาทั้งจากงานวิจัยวารสาร หรือหนังสือต่าง ๆ ที่ได้มีการกล่าวถึงหรือบันทึกเรื่องราวเกี่ยวกับความเชื่อ เรื่องพระพิฆเนศและประวัติความเป็นมาของพระพิฆเนศตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน
2. มีการรวบรวมข้อมูลเอกสารจากการทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัย ในเรื่องความเชื่อ ประวัติความเป็นมาของพระพิฆเนศและการเข้ามาของศาสนาพราหมณ์ – ฮินดูในจังหวัดภูเก็ต
3. ดำเนินการวิเคราะห์ข้อมูลที่ได้เก็บรวบรวมมาทั้งเรื่องประวัติความเป็นมา การเข้ามาของพระพิฆเนศในประเทศไทย อิทธิพลและความสำคัญของพระพิฆเนศที่มีต่อสังคมไทย ความเชื่อและวิธีการในการขอพรพระพิฆเนศ
4. นำข้อมูลที่เก็บรวบรวมมาได้ทั้งหมดนำมาคัดกรองเนื้อหาแล้วทำการวิเคราะห์และสังเคราะห์ข้อมูล
5. สรุปผลที่ได้จากข้อมูลที่ทำกรวิเคราะห์และสังเคราะห์และนำเสนอผลลัพธ์ที่ได้จากการศึกษา

### ผลการศึกษา

1. เพื่อศึกษาความเป็นมาของพระพิฆเนศ พบว่าพระพิฆเนศนั้นคือเทพเจ้าที่เป็นที่รู้จักกันมากที่สุดองค์หนึ่งและตัวของพระพิฆเนศเองยังมีจุดกำเนิดที่หลากหลายซึ่งมาจากทั้งตำนาน ความเชื่อ และที่บันทึกไว้ในคัมภีร์ต่าง ๆ ทำให้เรื่องราวประวัติของพระพิฆเนศมีความแตกต่างกันออกไปตามแต่ละแหล่งที่มาบาง



ตำนานกล่าวว่าพระพิฆเนศกำเนิดจากพระแม่ปราวตีแต่บางตำนานบอกว่ากำเนิดจากพระศิวะหรือกำเนิดมาจากทั้งคู่มิใช่ขยคือพระขันธกุมารและยังมีความเชื่อที่ว่าพระพิฆเนศว่ามีชายา 2 องค์คือนางสิทธิและนางพุทธิ และมีโอรสจากนางสิทธิชื่อว่าเกษมและจากนางพุทธิชื่อลาภะ อย่างไรก็ตามคำมีส่วนใหญ่มักกล่าวว่าพระพิฆเนศทรงถือพรหมจรรย์ทั้งยังละเว้นจากการร่วมประเวณีอีกด้วย พระนามของพระพิฆเนศเองก็มีอยู่หลากหลายซึ่งหลัก ๆ จะมีอยู่ 108 พระนาม ถึงจะมีความแตกต่างอยู่มากแต่ก็มีจุดร่วมที่เหมือนกันในแทบทุกความเชื่อคือตัวของพระพิฆเนศมักถูกกล่าวถึงว่ามีศีรษะเป็นช้าง มีงาข้างเดียว มีพาหนะเป็นหนู และตัวของพระพิฆเนศมักถูกยกย่องว่าเป็นตัวแทนของสติปัญญา ศิลปวิทยาการ และความสำเร็จ เป็นเทพที่จะคอยจัดอุปสรรคแก่บุคคลที่คอยทำความดีและจะเป็นอุปสรรคที่ยิ่งใหญ่แก่เหล่าคนพาล และตำนานโดยส่วนใหญ่ยังคงกล่าวอีกว่าหากจะบูชาเทพองค์ใดก็ตามแต่จะต้องทำการบูชาพระพิฆเนศก่อนมิเช่นการบูชาเทพองค์ดังกล่าวจะไม่สัมฤทธิ์ผล สิ่งนี้แสดงให้เห็นว่าถึงแม้จะมีการกล่าวถึงพระพิฆเนศโดยมีความแตกต่างกันบ้างในแต่ละตำนานแต่ทั้งหมดล้วนแสดงให้เห็นว่ากล่าวถึงพระพิฆเนศองค์เดียวกัน

2. เพื่อศึกษาความเชื่อเรื่องพระพิฆเนศของคนในจังหวัดภูเก็ต พบว่าความเชื่อเรื่องพระพิฆเนศเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นมาจากหลากหลายปัจจัยซึ่งส่วนใหญ่เป็นเพราะการได้รับอิทธิพลจากศาสนาฮินดูและได้แผ่ขยายออกไปอย่างรวดเร็วเนื่องจากในความเชื่อส่วนใหญ่พระพิฆเนศเป็นเทพแห่งสติปัญญาและความสำเร็จดังนั้นจึงทำให้สามารถเข้าถึงผู้คนได้หลากหลายกลุ่มและอยู่คู่กับสังคมในหลากหลายวัฒนธรรมมาได้อย่างช้านาน ทั้งนี้ความเชื่อและเรื่องพระพิฆเนศแม้จะแตกต่างกันในแต่ละพื้นที่แต่ก็มีส่วนที่มีความเชื่อมโยงกันเช่นการมีศีรษะเป็นช้างหรือการที่มีพาหนะเป็นหนูสิ่งนี้แสดงให้เห็นว่าความเชื่อเรื่องพระพิฆเนศนั้นอาจมีต้นกำเนิดที่ยาวนานมากและมาจากแหล่งเดียวกัน นอกจากนี้การบูชาพระพิฆเนศยังมีส่วนที่แสดงให้เห็นถึงความเชื่อมโยงเกี่ยวกับเทพองค์อื่น ๆ เนื่องจากเมื่อจะทำการบูชาเทพองค์ใดก็ตามแต่ในศาสนาฮินดูผู้คนมักจะนิยมบูชาพระพิฆเนศก่อนจากนั้นจึงค่อยทำการบูชาเทพที่ต้องการอยู่เสมอ แต่ปัจจัยหลักที่ส่งผลให้ผู้คนบูชาตัวของพระพิฆเนศนั้นคือการที่พระพิฆเนศเป็นเทพแห่งความสำเร็จดังนั้นจึงมีความเชื่อว่าหากทำการบูชาพระพิฆเนศก่อนกระทำสิ่งใด ๆ จะเป็นผลให้สิ่งที่ทำนั้นประสบความสำเร็จไปได้ด้วยดีปราศจากอุปสรรคที่คอยขัดขวางนอกจากนี้พระพิฆเนศยังเป็นเทพแห่งสติปัญญาทำให้เกิดความเชื่อที่ว่าบูชาพระพิฆเนศนั้นจะส่งผลให้ช่วยเพิ่มพูนสติปัญญาและความเฉลียวฉลาดและยังมีความเชื่อที่ว่าพระพิฆเนศคือเทพแห่งศิลปะผู้ที่ต้องการหรือประกอบอาชีพสายศิลปะจึงมักบูชาพระพิฆเนศเพื่อให้ประสบความสำเร็จกับสายอาชีพแขนงนี้

## อภิปรายผลการศึกษา

1. เพื่อศึกษาความเป็นมาของพระพิฆเนศพบว่าพระพิฆเนศนั้นคือเทพเจ้าที่เป็นที่รู้จักกันมากที่สุดองค์หนึ่งและตัวของพระพิฆเนศเองยังมีจุดกำเนิดที่หลากหลายซึ่งมาจากทั้งตำนาน ความเชื่อ และที่บันทึกไว้ในคัมภีร์ต่าง ๆ ทำให้เรื่องราวประวัติของพระพิฆเนศมีความแตกต่างกันออกไปตามแต่ละแหล่งที่มาแต่ถึงอย่างนั้นก็มีจุดร่วมที่เหมือนกันในแทบทุกความเชื่อคือตัวของพระพิฆเนศมักถูกกล่าวถึงว่ามีเศียรเป็นช้าง มีงาข้างเดียว มีพาหนะเป็นหนู และตัวของพระพิฆเนศมักถูกยกย่องว่าเป็นตัวแทนของสติปัญญา ศิลปวิทยาการและความสำเร็จ เรื่องราวประวัติของพระพิฆเนศนั้นได้เผยแพร่ออกไปในหลายพื้นที่ทำให้แต่ละตำนานเกิดความแตกต่างกันขึ้นและเกิดเป็นปางต่าง ๆ มากมายหลากหลายนามสิ่งนี้แสดงให้เห็นถึงประวัติความเป็นมาของพระพิฆเนศที่ปรากฏในความเชื่อและหลักฐานต่าง ๆ ซึ่งแสดงให้เห็นว่าตำนานของพระพิฆเนศนั้นกำเนิดขึ้นมาแล้วอย่างยาวนานดังจะเห็นได้จากตำนานของพระพิฆเนศนั้นได้แทรกซึมลงไปหลากหลายศาสนาและหลากหลายวัฒนธรรม แม้แต่ในศาสนาพุทธเองก็มักกล่าวถึงตัวของพระพิฆเนศเอาไว้แต่ตำนานที่เกี่ยวกับพระพิฆเนศที่เป็นที่รู้จักกันมากที่สุดคือตำนานของพระพิฆเนศที่มาจากศาสนาฮินดูซึ่งมีอิทธิพลและมีผู้คนนับถือมากกว่าตำนานอื่น ๆ ที่มีกล่าวถึง ดังนั้นจึงจะเห็นได้ว่าประวัติของตัวพระพิฆเนศเองมีการกล่าวถึงมาตั้งแต่ยุคโบราณ สิ่งนี้แสดงให้เห็นถึงประวัติศาสตร์เรียกความเป็นมาของพระพิฆเนศตั้งแต่อดีตจนกระทั่งสืบทอดมาถึงสมัยปัจจุบัน *สอดคล้องกับงานวิจัยของ* นักรบ นาคสุวรรณ (2551) ที่กล่าวว่า พระพิฆเนศหมายถึงเทพเจ้าในศาสนาฮินดูมีเศียรเป็นช้างได้รับการนับถือเป็นบรมครูในศาสตร์ต่าง ๆ และเป็นเทพเจ้าแห่งความสำเร็จมีหลายชื่อแต่หมายถึงองค์เดียวกัน *สอดคล้องกับงานวิจัยของ* นัจฉก เสาสง (2552) ที่กล่าวว่า พระพิฆเนศนั้นมีหลายตำนานว่าด้วยการกำเนิดของท่านแต่ในคัมภีร์ศาสนาพราหมณ์ได้อธิบายการกำเนิดของพระพิฆเนศไว้ว่าเกิดจากพระศิวะและมีหน้าที่เพื่อขัดขวางคนชั่วไม่ให้ทำการต่าง ๆ ได้อย่างราบรื่นและเปิดทางสะดวกต่อเทวดาและคนดีให้สำเร็จได้ง่ายดาย *สอดคล้องกับงานวิจัยของ* โกสินทร์ ชิตามร (2553) ที่กล่าวว่า พระอุมาและพระศิวะศึกษากันเรื่องการหาคู่ครองให้แก่โอรสของพระองค์คือพระพิฆเนศและพระขันธกุมารทั้งสองจึงได้ตั้งกติกาว่าใครวนรอบโลกได้ก่อนคนนั้นจะได้แต่งงานก่อนพระพิฆเนศจึงได้ใช้สติปัญญาของตนจนทำให้เป็นฝ่ายชนะ และได้วิวาห์กับนางสีหิและพุทธิธิดาของพระประชาปติวิศรูปและมีโอรสจากนางสีหิชื่อว่าเกษมและจากนางพุทธิชื่อลาภะ *สอดคล้องกับงานวิจัยของ* โสภณา ศรีจำปา (2558) ที่กล่าวว่า พระพิฆเนศเป็นเทพที่กระจัดอุปสรรคและเทพแห่งความฉลาดและสติปัญญาและยังเป็นตัวแทนสติปัญญาและอารมณ์ระหว่างความมีเมตตาและความงามและพระพิฆเนศยังมีพระนามนับพันจนไม่สามารถสวดทั้งหมดได้ทุกวันจึงเลือกสวดเฉพาะพระนำหลัก ๆ แค่ 108 พระนาม *สอดคล้องกับงานวิจัยของ* ศุภลักษณ์ หัตถพนม (2558) ที่กล่าวว่า คัมภีร์บาง

ฉบับได้กล่าวถึงพระพิฆเนศว่ามีชายา 2 องค์คือนางลิตีและนางพทุธิอย่างไรก็ตามคำมีส่วนใหญ่มักกล่าวว่าพระพิฆเนศทรงถือพรหมจรรย์ทั้งยังละเว้นจากการร่วมประเวณีอีกด้วยซึ่งในตำนานอินเดียได้กล่าวว่าพระองค์ไม่ประสงค์ที่จะสมรสกับสตรีใดโดยพระองค์ให้เหตุผลว่าหากยังหาสตรีที่งดงามและทรงพลังหนึ่งเช่นมารดาไม่ได้ก็จะยังไม่แต่งงาน *สอดคล้องกับงานวิจัยของ* ศิลปะ หินไชยศรี และไวชาลี หินไชยศรี (2560) ที่กล่าวว่าพระพิฆเนศเป็นเทพของศาสนาพราหมณ์ฮินดูมีเสียงเป็นช้างมีกรรณกว้างใหญ่มีวงยาวแต่มีร่างกายเป็นมนุษย์รูปร่างของพระพิฆเนศแสดงถึงสิ่งเป็นมงคลสอนถึงความดีและความสำเร็จเป็นสัญลักษณ์แห่งความรู้และปัญญายิ่งใหญ่

2. เพื่อศึกษาความเชื่อเรื่องพระพิฆเนศของคนในจังหวัดภูเก็ตพบว่าความเชื่อเรื่องพระพิฆเนศเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นมาจากหลากหลายปัจจัยซึ่งส่วนใหญ่เป็นเพราะการได้รับอิทธิพลจากศาสนาฮินดู และได้แผ่ขยายออกไปอย่างรวดเร็วเนื่องจากในความเชื่อส่วนใหญ่พระพิฆเนศเป็นเทพแห่งสติปัญญาและความสำเร็จดังนั้นจึงทำให้สามารถเข้าถึงผู้คนได้หลากหลายกลุ่มและอยู่คู่กับสังคมในหลากหลายวัฒนธรรมมาได้อย่างช้านาน ทั้งนี้ความเชื่อและเรื่องพระพิฆเนศแม้จะแตกต่างกันในแต่ละพื้นที่แต่ก็มีส่วนที่มีความเชื่อมโยงกันเช่นการมีศรัทธาเป็นช้างหรือการที่มีพาหนะเป็นหนูสิ่งนี้แสดงให้เห็นว่าความเชื่อเรื่องพระพิฆเนศนั้นอาจมีต้นกำเนิดที่ยาวนานมากและมาจากแหล่งเดียวกัน นอกจากนี้การบูชาพระพิฆเนศยังมีส่วนที่แสดงให้เห็นถึงความเชื่อมโยงเกี่ยวกับเทพองค์อื่น ๆ เนื่องจากเมื่อจะทำการบูชาเทพองค์ใดก็ตามแต่ในศาสนาฮินดูผู้คนมักจะนิยมบูชาพระพิฆเนศก่อนจากนั้นจึงค่อยทำการบูชาเทพที่ต้องการอยู่เสมอ แต่ปัจจัยหลักที่ส่งผลให้ผู้คนบูชาตัวของพระพิฆเนศนั้นคือการที่พระพิฆเนศเป็นเทพแห่งความสำเร็จดังนั้นจึงมีความเชื่อว่าหากทำการบูชาพระพิฆเนศก่อนกระทำการใด ๆ จะเป็นผลให้สิ่งที่ทำนั้นประสบความสำเร็จไปได้ด้วยดีปราศจากอุปสรรคที่คอยขัดขวางนอกจากนี้พระพิฆเนศยังเป็นเทพแห่งสติปัญญาทำให้เกิดความเชื่อที่ว่าบูชาพระพิฆเนศนั้นจะส่งผลให้ช่วยเพิ่มพูนสติปัญญาและความเฉลียวฉลาดและยังมีความเชื่อที่ว่าพระพิฆเนศคือเทพแห่งศิลปะผู้ที่ต้องการหรือประกอบอาชีพสายศิลปะจึงมักบูชาพระพิฆเนศเพื่อให้ประสบความสำเร็จกับสายอาชีพแขนงนี้ *สอดคล้องกับงานวิจัยของ* จิรัสสา คชาชีวะ (2527) ที่กล่าวว่า คติความเชื่อเกี่ยวกับพระพิฆเนศวรที่มีอยู่ในประเทศไทยแม้จะแตกสาขาออกไปโดยเฉพาะในปัจจุบันที่ยึดถือคติที่ว่าพระคเณศเป็นเทพแห่งศิลปวิทยาเป็นหลักใหญ่ก็น่าจะมีแนวคิดหลักมาจากคติความเชื่อเดิมที่ว่า พระพิฆเนศวรเป็นเทพแห่งอุปสรรคนั้นเอง และยังเชื่อกันว่าพระคเณศมีกำเนิดจากการเป็นภูตผีชนิดหนึ่งหรือผีป่าซึ่งเป็นบริวารของ “ผู้เป็นใหญ่สูงสุด” กล่าวกันว่าภูตเหล่านี้มีจำนวนมากมายเป็นผู้ปกป้องคุ้มครองป่าเขาโดยวิญญูณเหล่านั้น ได้รวมตัวกันเป็นเทพช้างเพียงองค์เดียวคือ “คณปติ” หรือพระคเณศซึ่งต่อมากลายเป็นเทพผู้ขจัดอุปสรรค *สอดคล้องกับงานวิจัยของ* ราชันย์ เวียงเพิ่ม



(2550) ที่กล่าวว่า พระคณศ (Ganesha) เป็นเทพเจ้าองค์หนึ่งที่ชาวฮินดูทุกวรรณะได้ให้ความเคารพนับถือ เป็นอย่างยิ่ง อันเนื่องมาจากการได้รับอิทธิพลจากคติความเชื่อในเทวดานานเกี่ยวกับพระคณศที่มี เรื่องราว กล่าวถึงบทบาทด้านการเป็นเทพเจ้าแห่งอุปสรรคและความขัดข้องที่สามารถขัดขวางให้ผู้ที่ไม่เคารพบูชา พระองค์ต้องพบกับอุปสรรคนานับประการ แต่ในขณะเดียวกันหากผู้ใดเคารพบูชาด้วยศรัทธาพระคณศจะเป็นผู้อำนวยความสะดวกความสำเร็จ ความเจริญ และสวัสดิมงคลแก่ผู้สักการะ ดังนั้นผู้ที่ต้องการประสบความสำเร็จใน กิจการใด ๆ จึงต้องบูชาพระคณศก่อนเสมอ สาเหตุแห่งการเป็นเทพแห่งอุปสรรคนั้น เกิดจากพระศิวะได้ แต่งตั้งพระคณศให้เป็นหัวหน้าคณะบริวารของพระองค์ พร้อมกับประทานพรให้พระคณศได้รับการเคารพ บูชาก่อนเทพเจ้าพระองค์อื่น ๆ คติการเคารพพระคณศที่ปรากฏในสังคมไทยมีที่มาจากการเผยแพร่ลัทธิฮินดู ที่ เข้ามาสู่สังคมไทยในอดีต ตามหลักฐานทางประวัติศาสตร์เชื่อกันว่าลัทธิฮินดูเข้ามาสู่สังคมไทยก่อนสมัย สุโขทัย สอดคล้องกับงานวิจัยของ นักรบ นาคสุวรรณ (2551) ที่กล่าวว่า ในปัจจุบันในสังคมไทยให้ความ เคารพนับถือแก่องค์พระพิฆเนศ ไม่ว่าจะเป็ศิลปิน หรือประชาชนธรรมดาทั่วไป เพราะมีความเชื่อว่าพระองค์ เป็นเทพแห่งความสำเร็จข้อสรุปที่ได้จากการศึกษาคือ คติความเชื่อ เกี่ยวกับพระพิฆเนศวรที่มีอยู่ในประเทศ ไทย แม้จะแตกต่างสาขาออกไป โดยเฉพาะในปัจจุบันที่ ยึดถือคติที่ว่าพระคณศเป็นเทพแห่งศิลปวิทยาเป็น หลักใหญ่ก็น่าจะมีแนวคิดมาจากคติความเชื่อเดิม ที่ว่า พระพิฆเนศวรเป็นเทพแห่งอุปสรรคนั้นเอง และคติ ความเชื่อเหล่านั้นก็ไม่ได้เป็นตัวกำหนดรูปแบบของพระพิฆเนศวรที่พบในประเทศไทยอย่างเด่นชัด ลักษณะ ความเชื่อและบทบาทของพระพิฆเนศนั้นมีพัฒนาการมาเป็นลำดับ ในประเทศอินเดียมีความเชื่อพระพิฆเนศ เป็นเทพเจ้าแห่งอุปสรรค เทพเจ้าผู้ประทานความสำเร็จ เทพเจ้าที่เป็นบรมครูและรอบรู้ในศิลปะศาสตร์ต่าง ๆ สอดคล้องกับงานวิจัยของ ศุภลักษณ์ หัตถพนม (2558) ที่กล่าวว่า พระคณศ เป็นมหาเทพเจ้าฮินดูที่มีคน เคารพรักร้อย่างแพร่หลายที่สุดในหมู่คนหลาย ชาติหลากหลายภาษาและทุกชนชั้น เพราะพระคณศไม่ถือพระองค์ และไม่เคียดแค้นผู้ใด ทุกคนสามารถ เข้าถึงพระคณศได้ พระองค์พร้อมที่จะรับฟังคำวิงวอนของทุกคนอยู่ ตลอดเวลา พระคณศยังเป็นเทพเจ้าที่ผู้คนต่างลัทธิเคารพรักรและได้รับการบูชากันมากที่สุดในบรรดาเทพเจ้า ฮินดูทั้งหลายภายหลังพุทธศตวรรษที่ 10 คติการนับถือพระคณศได้แพร่่ออกนอกประเทศอินเดีย และปรากฏ อยู่แทบทุกแห่งที่อิทธิพลทางวัฒนธรรมอินเดียแผ่ไปถึง รวมทั้งภูมิภาคเอเชียและเอเชีย ตะวันออกเฉียง โดยเฉพาอย่างในประเทศที่นับถือ พระพุทธศาสนา ส่งผลให้เกิดคติความเชื่อและการเคารพบูชาพระคณศใน ฐานะต่าง ๆ ดังปรากฏใน พระพุทธศาสนมหายาน ที่ยอมรับนับถือพระคณศว่าเป็น “ลิตธิธาดา” ซึ่งหมายถึง ผู้ประทาน ความสำเร็จ โดยปรากฏทสวด เรียกว่า “คณปติ-หฤทย” สอดคล้องกับงานวิจัยของ โสภนา ศรี จำปา (2558) ที่กล่าวว่า พระคณศเป็นเทพเจ้าที่ขจัดอุปสรรค อีกทั้งยังเป็นเทพแห่งความฉลาดรอบรู้ ใน

ศิลปวิทยาต่าง ๆ มีต้นกำเนิดจากประเทศอินเดีย เป็นเทพองค์หนึ่งที่พ่อค้าและพราหมณ์ชาวอินเดียซึ่งเดินทางเข้ามาค้าขายนำมาเผยแพร่ศาสนาสู่ประเทศ ในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ประมาณพุทธศตวรรษที่ 8-10 สอดคล้องกับงานวิจัยของ ศิลปะ หินไชยศรี และไวชาลี หินไชยศรี (2560) ที่กล่าวว่า ความเชื่อเรื่องพระพิฆเนศ เทพแห่งศาสนาฮินดูชาวอินดุกย่องให้เป็นที่จะต้องทำการเคารพบูชาก่อนเทพองค์อื่น เพราะมีความเชื่อว่า พระพิฆเนศเป็นเทพที่วางตัวเป็นกลาง กลุ่มศิลปิน นักแสดงและผู้มีใฝ่ฝันที่ประสบความสำเร็จในการดำเนินชีวิตในการทำงานด้านการบันเทิง ยิ่งให้การเคารพนับถือบูชากันมาก เมื่อกรมศิลปากรเกิดขึ้นและรับตราดังกล่าวมาเป็นตราประจำกรมต่อมาพระพิฆเนศจึงกลายมาเป็นเทพและศิลปวิทยาของไทยโดยสมบูรณ์ นอกจากนี้ตำราต่าง ๆ ได้กล่าวถึงที่มาของพระพิฆเนศไว้ในตำแหน่งที่สูง เป็นเทพที่มีความสำคัญและฤทธิ์มาก มีความเฉลียวฉลาด มีคุณธรรม คอยช่วยเหลือปกป้องปราบปรามสิ่งชั่วร้ายและเป็นยอดกตัญญู จึงกล่าวได้ว่า พระพิฆเนศเป็นมหาเทพที่ดีพร้อมครบถ้วนด้วยความดี งามสมควรแก่การยกย่องบูชาเป็นนิจ แม้แต่พระศิวะมหาเทพผู้สร้างและพระบิดาแห่งองค์พระ พิฆเนศยังกล่าวว่า ไม่ว่าจะกระทำการสิ่งใดหรือทำพิธีบูชาใด ให้ทำการบูชาพระพิฆเนศก่อนกระทำการทั้งปวง ผู้ใดต้องการความสำเร็จให้บูชาพระพิฆเนศ ผู้ใดต้องการพ้นจากความขัดข้องทั้งปวง ให้บูชาพระพิฆเนศ สอดคล้องกับงานวิจัยของ วิโรจน์ นาคชาติ (2566) ที่กล่าวว่า ชาวไทยจำนวนมากที่นับถือพระพุทธศาสนาเชื่อและศรัทธาต่อพระพิฆเนศ ซึ่งเป็นเทพเจ้าในศาสนาพราหมณ์ - ฮินดูแม้ว่าสังคมไทยเป็นสังคมแบบพหุวัฒนธรรม คือ มีวัฒนธรรมที่มากมายแตกต่างกันออกไป รวมทั้งความเชื่อทางศาสนาที่มีอยู่อย่างหลากหลาย

#### ข้อเสนอแนะ

##### 1) ข้อเสนอแนะด้านการวิจัย

- 1.1) วิธีการเก็บข้อมูลแบบเชิงลึกโดยใช้วิธีการสัมภาษณ์กับผู้นำทางศาสนาหรือผู้มีความรู้เรื่องพระพิฆเนศและประชาชนทั่วไปเพื่อให้ได้มุมมองเกี่ยวกับความเชื่อของพระพิฆเนศที่มีความหลากหลายมากยิ่งขึ้น
- 1.2) การใช้เครื่องมือวิจัยแบบผสมผสานทั้งการใช้วิธีเก็บข้อมูลเชิงคุณภาพโดยการค้นคว้าเอกสารและการเก็บข้อมูลแบบเชิงปริมาณโดยใช้แบบสอบถามเพื่อให้ได้ข้อมูลภาพรวมเกี่ยวกับความเชื่อเรื่องพระพิฆเนศที่ครบถ้วนสมบูรณ์มากยิ่งขึ้น

## 2) ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

2.1) การเปรียบเทียบความเชื่อเรื่องพระพิฆเนศในกลุ่มประชากรที่มีศาสนาหรือวัฒนธรรมที่ต่างกัน เพื่อศึกษาความแตกต่างเกี่ยวกับความเชื่อเรื่องพระพิฆเนศในกลุ่มชาติพันธุ์ หรือกลุ่มวัฒนธรรม ที่มีอยู่อย่างหลากหลายในจังหวัดภูเก็ต

2.2) การเปรียบเทียบความเชื่อเรื่องพระพิฆเนศของคนในจังหวัดภูเก็ต กับความเชื่อเรื่องพระพิฆเนศของผู้คนที่อาศัยอยู่บริเวณอื่น ว่ามีความแตกต่างกันอย่างไร เนื่องจากภูเก็ตมีสภาพแวดล้อมที่มีความพิเศษแตกต่างจากพื้นที่อื่น เนื่องจากเป็นเกาะและเป็นเมืองท่าที่มีผู้คนจากหลากหลายพื้นที่และหลากหลายวัฒนธรรมมาตั้งถิ่นฐานอาศัยอยู่ร่วมกัน

## บรรณานุกรม

โกสินทร์ ชิตามร. (2553). 14 คำถามน่ารู้เกี่ยวกับองค์พระพิฆเนศวร. *วารสารวิชาการคณะศิลปกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์*, 5(1), 11-22.

<https://so05.tci-thaijo.org/index.php/fineartstujournal/issue/view/16355>

จารุณี คงกุล. (2561). วัฒนธรรมข้ามชาติในจังหวัดภูเก็ต. *วารสารกระแสวัฒนธรรม*, 21(39), 110-121.

<https://culturalapproach.siam.edu/images/magazine/w21ch39/10.pdf>

จิรัสสา ศาษาชีวะ. (2527). *คติความเชื่อและรูปแบบของพระพิฆเนศวร์ที่พบในประเทศไทย*. [วิทยานิพนธ์ปริญญาวิทยาศาสตรบัณฑิต, มหาวิทยาลัยศิลปากร].

<https://sure.su.ac.th/xmlui/handle/123456789/1285>

นักรบ นาคสุวรรณ. (2551). *ความเชื่อและพิธีกรรมของประชาชนที่มีต่อพระพิฆเนศ : กรณีศึกษาเทศบาลในกรุงเทพมหานคร*. [วิทยานิพนธ์ปริญญาวิทยาศาสตรบัณฑิต, มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช].

<https://ir.stou.ac.th/bitstream/123456789/630/1/fulltext%20%281%29.pdf>

นัจฉกัธ เสาธง. (2552). *ลัทธิพิธีบูชาพระพิฆเนศ : กรณีศึกษาเทศบาลพระพิฆเนศวร (สนามบินน้ำ) ถนนสนามบินน้ำ จังหวัดนนทบุรี*. [วิทยานิพนธ์ปริญญาวิทยาศาสตรบัณฑิต, มหาวิทยาลัยศิลปากร].

<https://sure.su.ac.th/xmlui/handle/123456789/5553>

บำรุง คำเอก. (2558). อิทธิพลของศาสนาพราหมณ์-ฮินดูในสมัยรัตนโกสินทร์. *วารสารวิชาการ Veridian E-Journal, Silpakorn University*, 8(2), 2339-2412.

<https://he02.tci-thaijo.org/index.php/Veridian-E-Journal/article/view/45461/37604>

- ประสพชัย พสุนนท์. (2554). ปัจจัยและพฤติกรรมมารบูชาพระพิฆเนศวรของนักศึกษา มหาวิทยาลัยศิลปากร  
วิทยาเขตสารสนเทศเพชรบุรี. *วารสารศรีนครินทร์วิโรฒวิจัยและพัฒนา*, 3(6), 27-38.  
<https://ejournals.swu.ac.th/index.php/swurd/article/download/1832/1894/6004>
- พระสุทัศน์วัฒน์ จรณเมธี. (2564). *ศึกษาวิเคราะห์เกี่ยวกับความเชื่อของสังคมไทยตามหลักกาลามสูตร*.  
[วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ, มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย].  
<https://e-thesis.mcu.ac.th/thesis/download/7127>
- ราชันย์ เวียงเพิ่ม. (2550). *พระคเณศ : ตำนานและพิธีกรรมในสังคมไทย*. [วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ,  
มหาจุฬาลงกรณมหาวิทยาลัย]. <http://cuir.car.chula.ac.th/handle/123456789/15683>
- วิโรจน์ นาคชาติ. (2566). การท่องเที่ยวเชิงศาสนา: กรณีศึกษา พระพิฆเนศ วัดสมานรัตนาราม จังหวัด  
ฉะเชิงเทรา. *วารสารรามคำแหง*, 42(2), 117-132.  
<https://so05.tci-thaijo.org/index.php/huru/article/view/269929>
- ศิลปะ หินไชยศรีและไวชาลี หินไชยศรี. (2560). *พระพิฆเนศ: แนวคิด พัฒนาการ และวิวัฒนาการผสมผสานทาง  
ความเชื่อ ในสังคมไทย* (รายงานการวิจัย). มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์  
พุทธโสธร. ได้รับทุนอุดหนุนการวิจัยจากมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- ศุภลักษณ์ หัตถพนม. (2558). *การศึกษาวเคราะห์การเคารพบูชาพระคเณศของชาวพุทธในสังคมไทย*.  
[วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ, มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์].  
[http://ethesisarchive.library.tu.ac.th/thesis/2015/TU\\_2015\\_5506031631\\_4771\\_2956.pdf](http://ethesisarchive.library.tu.ac.th/thesis/2015/TU_2015_5506031631_4771_2956.pdf)
- สมสวัสดิ์ เตชพฤษนิรันดร์ (2553). *ความรู้ ความเชื่อ และพฤติกรรมเรื่องกฎแห่งกรรมของนักเรียนมัธยมศึกษา  
ตอนปลายในกรุงเทพมหานคร*. [วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ, สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์].  
<http://repository.nida.ac.th/handle/662723737/548>
- โสภณา ศรีจำปา. (2558). *พระคเณศ อมตะเทพอินเดียสู่สังคมไทยในมิติภาษาและวัฒนธรรม*. *วารสาร  
มหาวิทยาลัยศิลปากร*, 35(1), 33-60.  
<http://www.resource.lib.su.ac.th/ejournal/index.php/sujtsoc/36-jour/sujour/155-sujtv35no1>
- อาหมัดอัลซารีย์ มูแกม. (2559). *ประเพณี พิธีกรรม ความเชื่อ ที่มีความสัมพันธ์ ต่อวิถีชีวิต ของชนกลุ่มชาติพันธุ์  
เขมรบน พื้นที่บ้านจารย์ อำเภอลำทะเมนชัย จังหวัดสุรินทร์*. [ประกาศนียบัตรบัณฑิต, วิทยาลัยพัฒนศาสตร์  
พายัพ อิงภากรณ์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์].  
[https://ethesisarchive.library.tu.ac.th/thesis/2016/TU\\_2016\\_5900080218\\_7011\\_4806.pdf](https://ethesisarchive.library.tu.ac.th/thesis/2016/TU_2016_5900080218_7011_4806.pdf)